

Asia: VN/17593/2024

Lausuntopyyntö: luonnos hallituksen esitykseksi tekoälyasetuksen toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne koskien keskeisiä ehdotuksia

Open Knowledge Finland ry kiittää mahdollisuudesta kommentoida tekoälyasetuksen toimeenpanoa. Open Knowledge Finlandin näkökulma painottuu avoimeen saatavuuteen ja osallistumiseen tiedon, tieteen ja kulttuurin alalla.

Avoimuus ja läpinäkyvyys tekoälyjärjestelmien käytössä ovat keskeisiä sekä tutkimukselle että kansalaisille. Järjestelmien toiminnan on oltava selitettävissä ja arvioitavissa, jotta niiden luotettavuus ja yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys voidaan varmistaa. Lainsäädännön turvaama järjestelmien avoimuus tukee demokratiaa ja oikeusturvaa sekä mahdollistaa kilpailukykyisen tutkimuksen tekoälyn yhteiskunnallisista vaikutuksista. Tämä on tärkeää myös sääntelyn testiympäristöissä, joissa avoimuus on välttämätöntä.

Soveltamisalat

Soveltamisalojen osalta tieteellisen tutkimuksen määritelmä ja sen yhteys kansalliseen lainsäädäntöön tulee selkeyttää. Määritelmän on oltava riittävän laaja kattamaan myös monitieteisen ja riippumattoman tutkimuksen toimintamallit.

Kannatamme Rajapinta ry:n huomioita tekoälyjärjestelmien rakentamisen ja käytön avoimuuden vahvistamisesta sekä valvonnan riittävästä resurssoinnista, jotka ovat keskeisiä tutkijoiden ja kansalaisten tiedonsaannin sekä riippumattoman tutkimuksen edellytysten turvaamiseksi.

Avoimen lähdekoodin tapauksessa on tarpeen selventää, mitä tarkoitetaan "markkinoille saattamisella" ja "käytöllä" avoimen lähdekoodin tapauksessa. Esimerkiksi jos avoimen lähdekoodin järjestelmää muokataan ja jaetaan edelleen yhteisön sisällä, tulisiko näitä tilanteita pitää markkinoille saattamisena? Asetuksessa voisi olla maininta avoimen lähdekoodin kehittäjäyhteisöjen erityispiirteistä ja siitä, miten nämä yhteisöt voivat osallistua sääntelyn kehittämiseen.

Kansainvälisen julkisoikeuden merkitys korostuu sotilaallisten ja kansallisen turvallisuuden tekoälyjärjestelmien kohdalla. Tästä herää kysymys, pitäisikö EU:n aktiivisemmin edistää kansainvälisiä sääntelytoimia, jotka kattavat myös sotilaalliset ja turvallisuustarkoituksiin käytettävät tekoälyjärjestelmät.

Hajautettu valvontamalli

Ehdotettu hajautettu valvontamalli on hyödyllinen, koska se mahdollistaa toimielinten keskittymisen alakohtaisiin erityiskysymyksiin tekoälyn soveltamisessa ja sitouttaa ne syventämään asiantuntemusta oman alansa erityispiirteissä.

Hajautettu valvontamalli herättää huolen valvontaosaamisen pirstaloitumisesta ja tuo esiin tarpeen tiiviille yhteistyölle eri viranomaisten välillä, erityisesti suuririskisten tekoälyjärjestelmien valvonnassa. Siksi riittävä resursointi ja jatkuva osaamisen kasvattaminen ja tiedon jakaminen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla on keskeistä tekoälyasetuksen kansallisessa toimeenpanossa.

Hajautettu valvontamalli voi myös vaikeuttaa avoimuuden toteutumista tekoälyjärjestelmien valvonnassa. Avoimen tiedon ja osallistumisen näkökulmasta on tärkeää, että järjestelmien läpinäkyvyyttä valvotaan tehokkaasti.

Tekoälyn sääntelyssä kansainvälinen yhteentoimivuus on tärkeää, jotta vältetään sääntelyn sirpaleisuus ja varmistetaan yhteinen lähestymistapa esimerkiksi kyberturvallisuuden vaatimusten osalta. Erityisesti Euroopan neuvoston puitesopimus tekoälystä sekä ihmisoikeuksista, demokratiasta ja oikeusvaltion periaatteista antaa hyvän tukirangan sääntelyn kehittämiseksi.

Yhteyspiste

Keskitetty yhteyspiste on olennaisen tärkeä vastinkappale hajautetulle valvonnalle, ja sen riittävä resursointi on tärkeitä. Tukipisteen toiminnan periaatteita kannattaa kehittää edelleen. Se voi toimia viranomaisten yhteisenä osaamiskeskuksena, joka kykenee tukemaan sektoriviranomaisia tekoälyyn liittyvissä tehtävissä ja kouluttamaan sektoriviranomaisten tekoälypäättäjiä.

Neuvontatoiminta voisi olla suositeltavaa pitää erillään valvontatehtävistä. Julkinen sektori voi hyötyä siitä, että valvontaviranomaiset tekevät yhteistyötä eri organisaatioiden kanssa koulutusten ja ohjeistusten järjestämisessä.

Kansallinen tuki ja neuvonta on oleellisen tärkeää pienille ja keskisuurille yrityksille, jotta ne voivat turvallisesti kehittää toimintaansa kansallisen sääntelyn puitteissa joutumatta turvautumaan suurten toimittajien tuotteisiin.

Innovaatiot, yhteiskehittäminen ja kokeileminen

Yhteyspisteet voivat toimia julkishallinnon innovaatioalustoina, missä julkisten ja yksityisten laitosten yhteistyö avaa uusia mahdollisuuksia. Sääntelyn tulisi sisältää mekanismeja, jotka kannustavat laajempaan kansalaisyhteiskunnan ja eri toimijoiden osallistamiseen yhteiskunnallisessa innovoinnissa tai sääntelyn kehittämisessä ja arvioinnissa.

Osallistaminen on keskeinen mahdollisuus, jonka sääntelykokeiluympäristöt (sandboxit) tarjoavat yhteisölliselle innovaatiolle. Sääntelyn testaaminen ja kokeilut ovat tärkeitä uudenlaisten sääntöjen toimivuuden arvioimiseksi, ja ne voivat auttaa tunnistamaan mahdollisia ongelmakohtia varhaisessa vaiheessa.

Ehdotus digitalisaation ja tekoälyn yhteiskunnallisiin vaikutuksiin keskittyvästä tutkimuslaitoksesta on kannatettava, sillä riippumaton tutkimus vahvistaisi paitsi avoimuuden valvontaa myös yleisempää ymmärrystä tekoälyn vaikutuksista. Tällainen tutkimuslaitos voisi tukea lainsäädäntöä ja kehittää ratkaisuja, jotka edistävät avoimen tiedon jakamista ja lisäävät kansalaisten osallistumismahdollisuuksia.

Kansalaisten koulutus, digilukutaito ja saavutettavuus

Digitaalisuuden osaamisvaje on merkittävä uhka kansalaisyhteiskunnalle. Ymmärrys tekoälystä ja tekoälytaidot ovat tärkeitä kaikille yhteiskunnan eri toimijoille. Yritysten ja muiden toimijoiden on saatava selkeä ohjeistus ja koulutusta uusista velvoitteista. Se on osa eri koulutusasteiden kansallisissa perusteissa määriteltyä digitaalista osaamista ja sen toteutumista pitää pystyä paremmin seuraamaan.

Kansallisessa lainsäädännössä ja viestinnässä tulee panostaa selkeään ja yksinkertaiseen kieleen, erityisesti teknisten termien ja sääntelykäsitteiden osalta. On myös tärkeää, että termit ja käsitteet vastaavat niitä, joita käytetään alkuperäisessä tekoälyasetuksessa, jotta vältetään tulkintaongelmia. Myös kielellinen monimuotoisuus on otettava huomioon viestinnässä.

Tekijänoikeudet, sisällöt

Tekijänoikeuden näkökulmasta on tärkeää huolehtia avoimen saatavuuden periaatteiden toteutumisesta ja välttää liiallista keskittymistä yhteen sääntelyalueeseen, kuten tekijänoikeuteen, mikä voisi heikentää sääntelyn kokonaisvaltaisuutta ja monipuolisuutta.

Luovan alan tekijöille on turvattava suora osallistuminen innovaatiotoimintaan, joka tähtää uusien tulonmuodostuksen keinojen kehittämiseen.

Digitaalisen provenienssin, tiedon tai aineiston alkuperän takaaminen on merkittävä haaste, johon tekoälyasetus ei anna työkaluja. Kansallisessa sääntelyssä voitaisiin luoda kannustimia innovaatiolle, joka tukee kansalaisten luottamusta tietoon, kun sen alkuperä voidaan todentaa.

Seuraamusmaksut ja oikeusturva

Pidämme tärkeänä poikkeuksia, joilla turvataan pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuudet innovaatioon. Toisaalta haluamme myös varmistaa, että yleishyödyllisille suurille verkkoprojekteille ei koidu kohtuuttomia velvoitteita.

Tekoälyjärjestelmien vaikutusten arvioinnissa on varmistettava laaja-alainen lähestymistapa, joka huomioi myös yhteiskunnalliset ja kulttuuriset näkökulmat. Teknologian kehittämisen rinnalla on tärkeää tarkastella sen vaikutuksia perusoikeuksiin, yhdenvertaisuuteen ja ympäristöön, jotta mahdolliset syrjivät tai haitalliset seuraukset voidaan ehkäistä ennakolta. Lakiesityksessä tarvitaan konkreettisia toimia kansalaisten osallisuuden ja läpinäkyvyyden lisäämiseksi, jotta tekoälyjärjestelmät voidaan sovittaa yhteiskunnan arvoihin ja demokraattisiin periaatteisiin.

Lausuntonne koskien vaikutusten arviointia

-

Lausuntonne koskien säännöskohtaisia perusteluita

-

Lausuntonne koskien pykäliä

-

Muut kommentit HE -luonnoksesta

-

Jos organisaationne toimii tiedonhallintalain (906/2019) tarkoittamana tiedonhallintayksikkönä, mitkä ovat näkemyksenne hallituksen esityksen luonnoksen 4.2.6. kappaleeseen ”Tiedonhallinnan muutosvaikutukset” organisaationne koskevan tiedonhallinnan osalta?

-

Toimiiko organisaationne tai edustamanne yritys tekoälyasetuksen tarkoittamana toimijana, ja jos toimii, millä tavoin katsotte, että asetus ja ehdotettavat lait vaikuttavat organisaatioonne tai yritykseenne?

-

Ånäs Susanna
Open Knowledge Finland